

«وَأَمَّا حَقُّ اللِّسَانِ فَأِكْرَامُهُ عَنِ الْخَنَى وَتَعْوِيدُهُ الْخَيْرَ وَحَمْلُهُ عَلَى الْأَدَبِ وَإِجْمَامُهُ إِلَّا لِمَوْضِعِ الْحَاجَةِ وَالْمُنْفَعَةِ لِلدِّينِ وَالدُّنْيَا وَإِعْفَاؤُهُ عَنِ الْفُضُولِ الشَّنْعَةِ الْقَلِيلَةِ الْفَائِدَةِ الَّتِي لَا يُؤْمَنُ ضَرَرُهَا مَعَ قَلَّةِ عَائِدَتِهَا وَيَعْدُ شَاهِدُ الْعَقْلِ وَالِدَّلِيلُ عَلَيْهِ وَتَرْزِينُ الْعَاقِلِ بِعَقْلِهِ حُسْنُ سِيرَتِهِ فِي لِسَانِهِ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ».

وجه تقدیم ذکر زبان بر ذکر سایر اعضا در کلمات امام سجاد(ع) را بیان کردیم. بعد از آن شروع می‌کند به بیان حق زبان. آنچه ایشان در این مقام ذکر می‌کند، پنج امر است؛ پنج چیز را به عنوان حق زبان بیان می‌کند که دربرگیرنده همه اموری است که به زبان مربوط می‌شود و آخر هم می‌فرماید (به تعبیر من) علت اینکه این حقوق ذکر شده برای زبان، برای آن است که اساساً آراستگی شخص عاقل و حسن کردار و سیرت او بسته به زبان اوست؛ یعنی زبان تابلوی تمام‌نما و تمام‌عیار شخصیت فرد است، هم اندیشه‌اش و هم عملش. زبان اگر این حقوق مهم برایش ذکر شده، به خاطر آن است که دارای آثار فردی و اجتماعی بسیاری است. من خیلی خلاصه باید از این محورها عبور کنم و الا هر کدام اینها خیلی بحث دارد و نیاز به گفتگو دارد.

آثار فردی و اجتماعی زبان

۱. از نظر فردی تأثیر زبان مستقیماً در ایمان قلبی شخص است؛ یعنی اصلاً زبان به نوعی ایمان شخص را تنظیم می‌کند. به این روایت عنایت داشته باشید؛ حضرت علی(ع) از رسول گرامی اسلام(ص) نقل می‌کند که می‌فرماید: «لَا يَسْتَقِيمُ إِيْمَانُ عَبْدٍ حَتَّى يَسْتَقِيمَ قَلْبُهُ وَ لَا يَسْتَقِيمُ قَلْبُهُ حَتَّى يَسْتَقِيمَ لِسَانُهُ»، 'ایمان هیچ بنده‌ای صاف و مستقیم (کامل) نمی‌شود مگر اینکه قلب او مستقیم شود، و قلب او مستقیم نمی‌شود مگر اینکه زبان او مستقیم شود. مستقیم بودن یا نبودن زبان در ایمان شخص اثر دارد؛ این مهم‌ترین اثر فردی است که زبان اگر کجی و ناراستی داشته باشد، قلب را ناراست می‌کند. اینها تأثیر دوسویه دارد. قلب ناسالم، زبان را هم ناسالم می‌کند؛ زبان ناسالم، قلب را هم ناسالم می‌کند. کسی که در قلبش کدورت و پلیدی و رذیلت انباشته شده، این در زبانش مجسم می‌شود. از آن طرف یک قلب پاک هم با زبان آلوده گرفتار سیاهی و آلودگی می‌شود. پس بدون تردید زبان در ایمان و در قلب و روح انسان اثر می‌گذارد.

۲. آثار اجتماعی هم دارد؛ آثار اجتماعی زبان بسیار است و من فقط به یک روایت در این رابطه اشاره می‌کنم. آثار اجتماعی یعنی آثاری که در جامعه و دیگران می‌گذارد؛ چه در جوامع کوچک و چه در جوامع بزرگ، وقتی دو نفر با هم یک خانواده تشکیل می‌دهند این می‌شود یک جامعه کوچک؛ زبان در جامعه — چه کوچک و چه بزرگ — آثار بسیار مثبت یا مخرب می‌تواند داشته باشد. این روایت هم از رسول گرامی اسلام(ص) نقل شده که می‌فرماید: «يُعَذِّبُ اللَّهُ اللِّسَانَ بِعَذَابٍ لَا يُعَذَّبُ بِهِ شَيْئاً مِنَ الْجَوَارِحِ»، خداوند تبارک و تعالی عذابی را برای زبان مقرر کرده که هیچ عضو دیگر و هیچ یک از جوارح انسان به اندازه او چنین عذابی برایش مقرر نشده است. «فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ عَذَّبْتَنِي بِعَذَابٍ لَمْ تُعَذَّبْ بِهِ شَيْئاً»، زبان می‌گوید خدایا چگونه است که مرا به یک عذابی تعذیب می‌کنی که هیچ چیزی را به آن عذاب نکردی؛ یعنی سخت‌ترین عذاب‌ها را برای من قرار دادی. «فَيَقَالُ لَهُ خَرَجْتَ مِنْكَ كَلِمَةً فَبَلَعْتَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَعَارِبَهَا فَسَفِكَ بِهَا الدَّمَ الْحَرَامَ وَأَنْتَهَبَ بِهَا الْمَالَ الْحَرَامَ وَأَنْتَهَكَ بِهَا الْفَرْجَ الْحَرَامَ وَعِزَّتِي وَجَلَالِي لِأَعَذَّبَنَّكَ بِعَذَابٍ لَا أُعَذَّبُ بِهِ شَيْئاً مِنَ الْجَوَارِحِ»، به او گفته می‌شود برای اینکه از تو یک

کلمه‌ای خارج شد و این به مشارق الارض و مغارب الارض رسید. این مشارق و مغارب نه یعنی مشارق و مغارب حقیقی؛ یعنی منتشر شد. مشارق و مغارب ممکن است در یک محدوده کوچک‌تر باشد و ممکن است در یک محدوده بزرگتر باشد؛ هر چه بزرگتر باشد، تأثیرش بیشتر است، عذابش هم بیشتر است. آنگاه این کلمه باعث شد که خون‌های حرامی ریخته شود؛ مال‌هایی به غارت برود و نوامیسی مورد تعرض قرار گیرد. یعنی جان و مال و عرض با کلام، آسیب می‌بیند. با زبان مال مردم از بین می‌رود؛ با زبان عرض مردم از بین می‌رود و با زبان جان مردم از بین می‌رود. این سه چیزی که نزد خداوند بسیار محترم است؛ جان مردم، عرض مردم و مال مردم، هر سه محترم است. احتیاطی که در احکام شرعی نسبت به این سه وجود دارد، واقعاً بسیار شدید و غلیظ است. زبان اگر به این سه عرصه آسیب بزند، قهراً خداوند تبارک و تعالی عذاب سختی را نسبت به او خواهد داشت. لذا خداوند قسم می‌خورد به عزت و جلال، به خاطر این کارها؛ به خاطر تعرض به عرض و جان و مال مردم، تو را عذابی می‌کنم که هیچ چیز را با آن عذاب نکرده‌اند.

همین روایات کافی است برای اینکه ببینیم زبان چه آثار فردی و اجتماعی دارد. این اهمیت زبان را می‌رساند. تازه خود این هم می‌تواند یکی از وجوه تقدیم زبان باشد؛ ما آن وجوه را قبلاً گفتیم اما الان می‌خواهیم عرض کنیم زبان به واسطه اثر عمیق فردی در ایمان شخص و اثر اجتماعی که می‌تواند این ارکان سه‌گانه حرمت انسان‌ها را از بین ببرد، حرمت جان، حرمت مال و حرمت عرض و آبرو، بسیار اثرگذار است؛ لذا باید خیلی مواظب بود که زبان خدای نکرده به هتک یکی از این سه منجر نشود. بله، ممکن است بگوییم ما که کاری نداریم تا زبان ما باعث تعرض به ناموس یا جان یا مال مردم می‌شود؛ این مراتب دارد. یک ظالم ستمگری مثل رئیس جمهور آمریکا با زبان و با یک حرفش ممکن است خون‌ها ریخته شود و آبروها از بین برود یا اموالی به غارت برود. اما در مراتب پایین‌تر، هر کدام از ما می‌توانیم با کلام و سخن خود ولو اندک هتکی نسبت به عرض و آبرو و مال و جان دیگران داشته باشیم. اینطور نیست که فکر کنیم این مربوط به قدرت‌مندان و مربوط به کسانی است که صاحب قدرت هستند؛ هر کسی یک قدرتی دارد، در محل، در خانواده، در بین بستگان، در بین محل؛ یک مغازه‌دار ممکن است یک حرفی را راجع به همسایه‌های خودش بزند. اینها مراتب دارد و مخصوصاً این عذاب شدیدی که خداوند تبارک و تعالی در این مقام در نظر گرفته، عمدتاً برای آن آثار اجتماعی است. در این روایت نمی‌گوید زبانت باعث شد ایمانت ضعیف شود؛ البته این اثر هم هست و شکی در آن نیست، ولی آنچه که با این شدت و غلظت اینجا حضرت فرمودند و می‌فرماید «وَعَزَّتِي وَ جَلَالِي لَأُعَذِّبَنَّكَ بِعَذَابٍ لَّا أُعَذِّبُ بِهِ شَيْئًا مِّنْ جَوَارِحِكَ»، این برای آن است که کلام مشارق الارض و مغارب الارض را طی می‌کند و عرض و جان و مال مردم را آسیب می‌زند.

یک نکته دیگر لازم بود در اینجا قبل از بیان این حقوق به آن اشاره شود که آن در هفته آینده بیان خواهیم کرد.

«والحمد لله رب العالمين»